

Uporaba Griffithsove sheme vprašanj za analizo sodnega zaslišanja – študija primera zasliševalske tehnike odvetnika

Marisa Kopše

Namen prispevka:

Namen prispevka je na podlagi analize primera iz sodne prakse ugotoviti, kakšne vrste vprašanj je odvetnik med navzkrižnim zaslišanjem mladoletne priče najpogosteje uporabil in kako je izbira le-teh vplivala na odgovore zaslišane osebe.

Metode:

Z analizo vsebine pisnih virov smo pregledali strokovno literaturo o tehnikah in strategijah policijskega ter sodnega zaslišanja, nato smo analizirali, kako lahko navzkrižno zaslihanje vpliva na odgovore zaslišane osebe, in preučili tehniko analize vprašanj, imenovano Griffithsova shema vprašanj. S pomočjo Griffithsove sheme vprašanj smo analizirali prepis zvočnega posnetka zaslihanja priče.

Ugotovitve:

Na podlagi analizirane literature s področja zasliševalskih tehnik in rezultatov analize prepisa zvočnega posnetka zaslihanja priče smo ugotovili, da je bila priča v analiziranem primeru sodnega zaslihanja podvržena nestrokovno izvedenemu zaslihanju. Na podlagi rezultatov analize sodnega zaslihanja priče lahko sklepamo, da izpraševalcu primanjkuje znanja o osnovnih spoznavnih procesih, predvsem o delovanju spomina, ki je pri pričanju ključen.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Omejitev prispevka je dejstvo, da je bila analiza zaslihanja s pomočjo Griffithsove sheme vprašanj opravljena samo na enem primeru sodnega zaslihanja, zato ugotovitev statistično ne moremo posplošiti na celotno populacijo. Kljub temu nam ugotovitve omogočajo pregled nad stanjem in opozarjajo na vrzeli v izobraževanju ter usposabljanju odvetnikov s področja izvedbe učinkovitega in etičnega zaslihanja.

Praktična uporabnost:

Raziskovalne ugotovitve se ujemajo z ugotovitvami drugih raziskav o pomanjkljivostih izvedbe sodnih zaslihanj.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek pomeni prvo analiziranje prepisa zvočnega posnetka sodnega zaslihanja priče s pomočjo analize Griffithsove sheme vprašanj v slovenskem

jezikovnem in kulturnem prostoru. Prispevek je pomemben za ozaveščanje domače strokovne javnosti o obstoju problematike morebitnih pomanjkljivosti izvedbe sodnih zaslišanj.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: policijsko zaslišanje, sodno zaslišanje, napačna priznanja, strategije odvetnikov, Griffithsova shema vprašanj

The use of the Griffiths Question Map for the Analysis of Interrogations Proceeded by Courts – a Case Study of Lawyer’s Interrogation Technique

Purpose:

The purpose of this article is to determine which questions a lawyer was using most commonly during cross-examination of juvenile witness and establish how the choice of those questions influenced the interrogated person.

Design/Methods/Approach:

We analysed academic literature and legislation that covers techniques and strategies of police interrogations and interrogations proceeded by courts. Later we analysed the effect that a cross-examination-style questioning has on witnesses’ responses and studied the question analysis technique named Griffiths Question Map. Finally, based on analysis of academic literature, we used Griffiths Question Map to analyse the transcript of the sound recording of witness interrogation.

Findings:

Based on analysed literature in the field of interrogation techniques and the results of the transcript we concluded that the witness was subjected to unprofessionally performed interrogation. Based on the results of interrogation analysis we conclude that interrogator lacks knowledge of basic cognitive processes, especially regarding memory work, which is of vital importance in witness testimony.

Research Limitations/Implications:

Limitation of the article is the fact that analysis of interrogation with the help of Griffiths Question Map was carried out and based solely on one case of interrogation proceeded by courts, which is why we cannot statistically generalize our findings to the whole population. Nevertheless, our findings do enable a better overview of the situation and point out that there are gaps in education and training of lawyers, which show in inefficiently and unethically carried out interrogations.

Practical Implications:

Our research findings support other findings regarding imperfections in conducting interrogations proceeded by courts.

Originality/Value:

Our research presents the first analysis of the transcript of witness interrogation with the help of the analysis of Griffiths Question Map in Slovenian

linguistic and cultural space. It is important for making the local professional public aware of imperfections in conducting interrogations proceeded by courts.

UDC: 159.9:340.6

Keywords: police interrogation, interrogations proceeded by courts, false confessions, lawyers' strategies, Griffiths Question Map

1 UVOD

Uporaba strategij in tehnik zasliševanja je v zadnjem desetletju postala predmet številnih študij in raziskav. Zaradi naraščajočega števila izsiljenih priznanj in kontroverzne uporabe spornih strategij zasliševanja tako na področju policije kot tudi na področju sodstva se vse pogosteje postavlja sledeče vprašanje: katere strategije in tehnike so (oz. niso) objektivno učinkovite pri pridobivanju zanesljivih informacij od zaslišanih oseb? Psihologi in ostali strokovnjaki, specializirani za področje zasliševanja, so poskušali odgovoriti na to vprašanje, pri čemer so bili do neke mere uspešni. Identificiranih je bilo 71 specifičnih tehnik zasliševanja (Kelly, Miller, Redlich in Kleinman, 2013), Leo in Liu (2009) pa sta jih razdelila na 6 različnih področij.

Poleg policijskih zaslišanj, ki jim je namenjena občutno večja mera pozornosti strokovne javnosti, postaja predmet številnih raziskav tudi proces sodnega zaslišanja. Navzkrižno zasliševanje, ki je ključni del sodne prakse, po mnenju zaslišanih predstavlja najbolj zastrašujoč in ponižujoč del celotnega sodnega procesa (Kebbel, O'Kelly in Gilchrist, 2007; Kingi in Jordan, 2009). Cilj navzkrižnega zasliševanja je namreč diskreditiranje nasprotnika in nasprotnikovih dokazov ter nasprotnika pripraviti do tega, da prizna nekaj, kar bo odvetnik kasneje v sodnem procesu uporabil v namene zavračanja nasprotnikovih argumentov ali za potrditev svojih lastnih argumentov. Izbira ustrezne smeri spraševanja je odvisna od tega, kaj odvetnik želi, da mu nasprotna stran oz. zaslišani prizna. Na podlagi tega odvetniki formulirajo niz vprašanj, ki vodijo do takšnega odgovora, kot ga odvetniki želijo slišati. Odvetniki poskušajo pri navzkrižnem zasliševanju na različne načine diskreditirati nasprotnikove izjave in njegove dokaze (Zydervelt, Zajac, Kaladelfos in Westera, 2016).

Številni avtorji trdijo, da obstoječi model navzkrižnega zaslišanja ni učinkovita metoda pri preverjanju verodostojnosti izjav občutljivih prič, kot so npr. otroci. Navzkrižna zaslišanja so namreč izvedena z velikim časovnim zamikom po domnevnem kaznivem dejanju, vključujejo pa sugestivna in dvomna vprašanja, ki jih priče velikokrat ne razumejo v celoti (Zajac in Cannan, 2009; Zajac, Gross in Hayne, 2003), kar ima lahko za posledico, da priče velikokrat naredijo vsaj eno spremembo v vsebini njihovih izjav (Jack in Zajac, 2014; Plotnikoff in Woolfson, 2009). Ker vsak izmed teh dejavnikov zmanjša zanesljivost pričanja očitvidcev (Read in Connolly, 2007; Zajac in Cannan, 2009), se je na tej točki treba vprašati, v kakšnem obsegu navzkrižno zaslišanje v bistvu resnično doseže cilj odkrivanja resnice in kako lahko zastavljanje takšnih vprašanj vpliva na verodostojnost izjav navzkrižno zaslišanih prič? Zaradi tega smo za namen prispevka s pomočjo t. i. »Griffithsove sheme vprašanj« analizirali prepis zvočnega posnetka zaslišanja

mladoletne priče. Želeli smo namreč ugotoviti, kakšne vrste vprašanj je odvetnik uporabil pri analiziranem primeru sodnega zaslišanja priče in kako je izbira teh vplivala na odgovore zaslišane osebe.

2 ZASLIŠEVALSKE TEHNIKE

2.1 Policijske zasliševalske tehnike

Zaslišanja predstavljajo ključni element policijskih preiskav, s pomočjo katerih je mogoče pridobiti pomembne informacije v zvezi z obravnavanim kaznivim dejanjem. Gudjonsson (2003) opredeljuje preiskovalni intervju kot izredno pomemben del večine policijskih preiskav. Kvalitetno in pošteno opravljen razgovor z žrtvami, pričami in osumljenci naj bi bil v interesu pravičnosti. Vendar pa že sama narava postopka zaslišanja, ki navadno temelji na prepričanju, da je osumljenec kriv (Kassin in Gudjonsson, 2004), dopušča policistom veliko širino pri izbiri zasliševalskih tehnik (Culhane, Hosch in Heck, 2008).

V zgodovini policijskega dela je poznanih veliko primerov uporabe mučenja in drugih tehnik, ki vključujejo izvajanje fizičnega ter psihičnega nasilja z namenom pridobitve priznanja. Šele konec 80. let prejšnjega stoletja so postala takšna izsiljena priznanja nedopustna za uporabo na sodišču. Ta sprememba v sodni praksi je privedla do pomembnih sprememb v načinu izvedbe zaslišanj, prišlo pa je tudi do naknadnih izključitev številnih priznanj, ki so se izkazala kot izsiljena (Culhane et al., 2008).

Navkljub temu ostaja malo znanega o dejanski uporabi posameznih zasliševalskih tehnik v policijski praksi. Problematika policijskih zasliševalskih tehnik je bila in še vedno ostaja osrednja tema številnih študij in raziskav. Večino teh so opravili v Veliki Britaniji, kjer so preučevali predvsem učinkovitost in posledice uporabe različnih zasliševalskih tehnik. Med najbolj znanimi in vplivnimi ameriškimi raziskavami velja omeniti raziskavo, ki jo je leta 1996 objavil Leo. Za namene raziskave je preučil in analiziral 182 zaslišanj, v katerih so bili večinoma zaslišani povratniki. Identificiranih je bilo skupno 25 zasliševalskih tehnik, ki so jih zasliševalci uporabili v analiziranih zaslišanjih. Med najpogosteje uporabljenimi tehnikami so bila sledeča (Leo, 1996): (1) sklicevanje na osebne koristi osumljenca (uporabljeno v 88 % vseh analiziranih zaslišanj), (2) soočenje osumljenca z obstoječimi obremenilnimi dokazi (85 %), (3) opozarjanje na morebitna neskladja v osumljenčevi zgodbi (42 %), (4) uporaba vprašanj iz tehnike, imenovane »Intervju z vedenjsko analizo« (40 %), (5) poudarjanje pomembnosti sodelovanja z zasliševalci (37 %), (6) nudenje moralno sprejemljivih opravičil za storitev kaznivega dejanja (34 %), (7) soočanje osumljenca z neobstoječimi ali izmišljenimi obremenilnimi dokazi (30 %), (8) uporaba pohval in laskanja (30 %), (9) sklicevanje na avtoriteto zasliševalca (29 %), (10) sklicevanje na osumljenčevo vest (23 %) in (11) zmanjševanje resnosti kaznivega dejanja (minimalizacija) (22 %). Zasliševalci med zaslišanji niso uporabili le ene izmed nabora vseh tehnik, ampak so bile zasliševalske tehnike uporabljene skupaj z drugimi. V povprečju naj bi po podatkih raziskave uporabili 5, 6 tehnik na zaslišanje. Podobno raziskavo so kasneje izvedli še Kassin et al. (2007), kjer so pri analizi vprašalnikov o uporabi

zasliševalskih tehnik 631 policistov identificirali skupno 16 zasliševalskih tehnik. Med najpogosteje uporabljenimi so bile: (1) osamitev osumljenca od bližnjih (66 % policistov je izjavilo, da to tehniko vedno uporabljajo), (2) izvedba zaslišanja v majhni in tihi sobi (42 %), (3) opozarjanje na neskladja v osumljenčevi zgodbi (41 %), (4) vzpostavitev zaupljivega odnosa (32 %), (5) soočanje osumljenca z obremenilnimi dokazi (22 %) in (6) sklicevanje na osebne koristi osumljenca (11 %) (Kassin et al., 2007). Ponovni poskus klasifikacije zasliševalskih tehnik predstavlja delitev 18 identificiranih tehnik na 6 glavnih kategorij, ki sta jih oblikovala Leo in Liu (2009).

Z nekaj izjemami so pretekli poskusi klasifikacije in opisov zasliševalskih tehnik večinoma preširoko definirani, a po drugi strani obenem preveč omejeni. Ravno zaradi tega so se Kelly et al. (2013) lotili obsežne analize vseh do takrat znanih zasliševalskih tehnik, njihov glavni cilj pa je bil ustvariti t. i. domene zaslišanj, ki bi rešile problem hkratne preširoke definiraniosti in prevelike omejenosti do takrat znanih klasifikacij zasliševalskih tehnik. Tako so v raziskavi identificirali skupno 71 različnih tehnik, ki so jih smiselno razvrstili v šest t. i. domen (Kelly et al., 2013): (1) zblíževanje in vzpostavitev odnosa, (2) kontekstualna (vsebinska) manipulacija, (3) izzivanje čustvenega odziva, (4) soočenje in obvladovanje, (5) sodelovanje in (6) predložitev dokazov/soočanje z dokazi. Avtorji (Kelly et al., 2013) v raziskavi predlagajo teoretično interakcijo domen, saj poudarjajo, da se opisane domene ne uporabljajo vsaka zase, ampak se med samim zaslišanjem pogosto navezujejo druga na drugo, so torej neprestano v medsebojni interakciji. Avtorji navajajo, da je pri vsakem zaslišanju ključno vzpostaviti dober, sodelujoč odnos z virom, saj le ta omogoča operaterju, da oceni potencialne interese in morebitne šibke točke vira, hkrati pa je dobro vzpostavljen odnos pogoj za uspešnost drugih tehnik. Model interakcije domen pravi, da se mora operater v primeru neuspešne uporabe določene domene vrniti k prvi domeni, in sicer k ponovnemu vzpostavljanju odnosa.

2.2 Strategije sodnega zaslišanja

Odvetniki pri sodnem zaslišanju razlikujejo dve vrsti zaslišanj: neposredno in navzkrižno zaslihanje. Neposredno zaslihanje (Direct Examination, n. d.) je definirano kot primarno zaslihanje priče v procesu sojenja, ki jo izvede odvetnik tiste strani, v prid katere ta oseba priča. V procesu neposrednega zaslihanja odvetnik sprašuje specifična vprašanja, na podlagi katerih se pridobijo informacije, ki predstavljajo osnovo primera. Ko je priča neposredno zaslišana, jo zasliši še odvetnik nasprotne strani v procesu navzkrižnega zaslihanja. Za razliko od neposrednega je glavni namen navzkrižnega zaslihanja preizkušanje veljavnosti izpovedb priče, ki jih je podala tekom neposrednega zaslihanja. V tej fazi odvetniki najpogosteje uporabijo različne strategije in taktike, s pomočjo katerih poskušajo diskreditirati izpovedbe priče (Zydervelt et al., 2016).

Zydervelt et al. (2016) so strategije pri navzkrižnem zaslišanju razdelili v štiri glavne kategorije: strategija izpodbijanja prepričljivosti, strategija izpodbijanja verodostojnosti, strategija izpodbijanja zanesljivosti in strategija izpodbijanja doslednosti izpovedb priče.

2.2.1 Strategija izpodbijanja prepričljivosti prične izpovedbe

Najpogosteje uporabljena taktika izpodbijanja prepričljivosti očitkov priče je navajanje njenega vedenja neposredno pred in takoj po domnevnem kaznivem dejanju, ki se očita klientu obrambe (Zydervelt et al., 2016).

Zydervelt et al. (2016) so v raziskavi primerjali strategije in taktike, ki so jih odvetniki obrambe uporabili pri navzkrižnih zaslišanjih v 50. letih prejšnjega stoletja, s strategijami in taktikami, ki so bile uporabljene pri zaslišanjih na začetku 21. stoletja. Prišli so do ugotovitve, da so odvetniki v obeh časovnih obdobjih najpogosteje uporabljali taktiko, pri kateri so navajali obnašanje priče tik pred in takoj po domnevnem kaznivem dejanju in s tem poskušali diskreditirati prepričljivost njenih izjav.

2.2.2 Strategija izpodbijanja verodostojnosti prične izpovedbe

Odvetniki največkrat preizkušajo verodostojnost prične izpovedbe s pomočjo taktike, ki je fokusirana na pritožnikove osebnostne lastnosti in na izpostavljanje potencialnih skritih motivov, ki naj bi jih imel pritožnik za prijavo kaznivega dejanja. Naslednja pogosto uporabljena taktika je navajanje predhodnega odnosa priče z obtoženim (Zydervelt et al., 2016).

2.2.3 Strategija izpodbijanja zanesljivosti pričanja

Odvetniki obrambe velikokrat tekom navzkrižnega zaslišanja izpostavijo morebitne okoliščine, ki so priči onemogočale nemoteno zaznavanje v času kaznivega dejanja, kot so intoksikacija z različnimi opojnimi sredstvi, vinjenost, morebitne okoliščine, ki so ovirale njeno zaznavanje, in obstoj spominskih popačenj (Zydervelt et al., 2016).

Namesto, da bi odvetnik sprožil neposredni napad na vsebino pričanja, se lahko izpraševalec osredotoči na vprašanja v zvezi izpodbijanja točnosti percepcije ali spomina priče. Glede vprašanja točnosti zaznavanja v času domnevnega kaznivega dejanja lahko izpraševalec od priče doseže priznanje, da se je dogodek zgodil hitro in nepričakovano ter da je bila priča medtem prestrašena ali presenečena. Predvsem pri otrocih, ki so priče, se odvetniki v okviru te strategije osredotočijo na domnevo, da imajo otroci omejeno sposobnost ohranjanja pozornosti na določeno stvar. Otroci, stari od tri do pet let, po pravilu držijo okvirno eno minuto pozornosti na določeno stvar. Če je obravnavan dogodek zahteval od otroka večjo mero pozornosti, je bilo lahko otrokovo zaznavanje ključnega dogodka moteno. Otroci imajo tudi težave s koncepti, kot so npr. čas, velikost in hitrost. Če je otrokovo neposredno pričanje zasnovano na ocenah takih zadev, lahko odvetnik pri navzkrižnem zaslišanju postavlja takšna vprašanja, ki otroka vodijo v netočne ocene časa, razdalje, hitrosti in tako naprej. Navedbe o pričnih pomanjkljivostih v zvezi z zaznavanjem ključnega dogodka lahko zasadijo dvom v celotno pričanje priče, kar je seveda v interesu odvetnika obrambe (Myers, 1986).

2.2.4 Strategija izpodbijanja doslednosti prične izpovedi z ostalimi dokazi

V okviru te strategije odvetniki pogosto opozarjajo na obstoj neskladij v pričini izpovedi, neskladij med pričinimi in obtoženčevimi izjavami, neskladij med pričanjem žrtve in ostalimi pričami ter med pričino izpovedbo in materialnimi dokazi.

Cilj navzkrižnega zaslišanja je izpostavljanje naknadnih izjav prič, ki niso v skladu z izjavami, ki so jih priče podale med prvotnim zaslišanjem. Ta cilj se lahko doseže z zastavljanjem sugestivnih vprašanj, ki služijo izpostavljanju takšnih neskladij v pričini izpovedi. Možnosti za uspeh se povečajo, kadar izpraševalec spremeni zaporedje dogodkov. Izpraševalec tako v enem trenutku pričo sprašuje o koncu zgodbe, naslednji trenutek pa že o sredini zgodbe. Ta tehnika je še posebej učinkovita pri otrocih, pri katerih izpraševalec domneva, da so se zgodbo naučili. Takšni otroci postanejo zmedeni, če vprašanja pri navzkrižnem zaslišanju niso v »pravilnem« vrstnem redu. Ko se je s takšnim načinom navzkrižnega zaslišanja uspelo pri priči izzvati številne nedoslednosti, se mora odvetnik nato odločiti, ali pusti, da je dvom o končni različici zgodbe nerazrešen, dokler se ne zaključi argument, ali da vpraša končno vprašanje, ki služi potrditvi izpraševalčevih domnev (npr. odvetnik vpraša pričo »Na podlagi tega, kar ste ravnokar povedali, lahko sklepamo, da se je tako zgodilo, kot sem rekel, je res?) (Myers, 1986).

Po ugotovitvah raziskave, ki so jo izvedli Zydervelt et al. (2016), naj bi odvetniki v novejših primerih pogosteje opozarjali na neskladnosti med pričinimi izpovedbami in materialnimi dokazi, medtem ko so v starejših primerih pogosteje uporabljali taktiko poudarjanja neskladij znotraj samega pričanja zaslišane osebe.

3 KAKO NAVZKRIŽNO ZASLIŠANJE VPLIVA NA ODGOVORE ZASLIŠANE OSEBE

Za priče vseh starosti proces navzkrižnega zaslišanja predstavlja izredno stresno situacijo. Navzkrižno zaslišanje že po sami definiciji vsebuje preizkušanje verodostojnosti in zanesljivosti pričinih izpovedb (Brereton, 1997; Brodsky, 2004; Ellison, 1998; Zydervelt et al., 2016). V kontradiktornem pravnem sistemu so izjave vsake priče predmet navzkrižnega zaslišanja. Namen navzkrižnega zaslišanja je preveriti verodostojnost prič in ugotovitev resnice (Bouvier v Jack in Zajac, 2014). To je temeljni korak v pravnem postopku, ker izpolnjuje absolutno pravico obtožencev, da so priče, ki pričajo zoper njih, zaslišane (Spencer, 2012). Nekateri pravni strokovnjaki pa trdijo, da je glavni cilj mnogih navzkrižnih zaslišanj odvetnikov pravzaprav diskreditirati pričo brez upoštevanja resnice (Plotnikoff in Woolfson, 2012; Spencer, 2012). Trdijo, da sedanji model navzkrižnega zaslišanja ni ustrezna oz. učinkovita metoda pri preverjanju verodostojnosti pričanja občutljivih prič, kot so npr. otroci, saj se navzkrižno zaslišanje po navadi izvede z dolgotrajnim časovnim zamikom, poleg tega pa pogosto vključuje tudi vprašanja, ki so sugestivna in dvoumna (Zajac in Cannan, 2009; Zajac et al., 2003). Ker lahko vsak od teh dejavnikov zmanjša zanesljivost pričanja očitvidcev (Read in Connolly, 2007; Zajac in Cannan, 2009), si je smiselno zastaviti vprašanje, v kakšnem obsegu navzkrižno zaslišanje v bistvu doseže cilj

odkrivanja resnice? Med navzkrižnim zaslišanjem se pričam pogosto zastavlja sugestivna in zaprta vprašanja, pogosto pa so vprašanja napačno razumljena, kar ima za posledico, da večina prič naredi vsaj eno spremembo v vsebini svojih izjav (Jack in Zajac, 2014; Plotnikoff in Woolfson, 2009). Ti podatki so skrb vzbujajoči, vendar na podlagi le teh ne moremo sklepati na točnost izjav prič. Za obravnavo tega vprašanja so Zajac et al. (2003) izvedli laboratorijski eksperiment, pri čemer so bili udeleženci eksperimenta otroci, ki so doživeli poseben dogodek, o katerem so bili nato neposredno in navzkrižno zaslišani (Jack in Zajac, 2014; Righarts, O'Neill in Zajac, 2013). V štirih poskusih in vrsti manipulacij so prišli do zaključka, da se je pri zaslišanju v obliki navzkrižnega zaslišanja natančnost izjav otrok drastično zmanjšala (Jack in Zajac, 2014).

Navzkrižno zaslihanje, izvedeno na otrocih, mladostnikih ali odraslih, pogosto vodi do neskladnega pričanja (Jack in Zajac, 2014; Plotnikoff in Woolfson, 2009). Nekaj empiričnih študij je preučevalo učinke navzkrižnega zaslihanja pri odraslih pričah. Rezultati štirih eksperimentov, ki so vključevali odrasle, kažejo, da je njihova natančnost »ogrožena«, če njihovo zaslihanje poteka v obliki navzkrižnega zaslihanja (Brimacombe, Jung, Garrioch in Allison, 2003; Jack in Zajac, 2014), čeprav zaradi nekaterih metodoloških pomanjkljivosti ni mogoče z gotovostjo delati jasnih zaključkov. Ena izmed glavnih pomanjkljivosti študije je dejstvo, da eksperiment ni imel kontrolne spremenljivke, kar bi v tem primeru bilo zaslihanje, ki ni izvedeno na način navzkrižnega zaslihanja, ampak na način neposrednega zaslihanja (Jack in Zajac, 2014; Valentine in Maras, 2011).

Podobne študije sta se lotila tudi Jack in Zajac (2014), katere glavni cilj je bil ugotoviti, ali se učinek navzkrižnega zaslihanja na točnost izjav prič razlikuje glede na starost priče. V ta namen sta otroke, adolescente in odrasle ($N = 128$) intervjuvala o posnetku, ki sta jim ga prikazala. Prvi intervju je bil z njimi izveden kmalu po ogledu posnetka, drugi intervju pa po obdobju osmih mesecev. Pri drugem intervjuju so bili udeleženci o prvotnih odgovorih zaslišani na način navzkrižnega zaslihanja. Sekundarni cilj študije je bil preučiti t. i. učinek opomnika na uspešnost posameznika pri navzkrižnem zaslihanju. Glede na jurisdikcijo posamezne države je v nekaterih sodnih sistemih možno prič pred zaslihanjem pokazati video posnetek prvotnega intervjuja, ali pa se od priče zahteva, da pred pričanjem prebere svoje predhodne izjave (Read in Connolly, 2007). Le to lahko na pričo deluje stimulacijsko, saj se s ponovnim seznanjenjem s prvotno izjavo v zvezi z dogodkom lahko olajša ponovni spominski priklic dogodka (Jack in Zajac, 2014). Čeprav številna literatura dokazuje olajševalni učinek takih opomnikov, pa večina teh raziskav proučuje vpliv takšnih opomnikov le na majhne otroke in vključuje predvsem neverbalne opomnike in ne verbalnih (Jack in Zajac, 2014; Morgan in Hayne, 2007). Jack in Zajac (2014) sta s študijo želela ugotoviti, kakšen učinek imajo verbalni opomniki na uspešnost priče pri navzkrižnem zaslihanju, in ali se le ta razlikuje med posamezniki glede na starost. Poleg tega sta si raziskovalca kot tretji glavni cilj zadala preučiti dodatne dejavnike, ki imajo morebitni vpliv na uspešnost priče pri navzkrižnem zaslihanju. Zajac, Jury in O'Neill (2009) so v predhodni študiji ugotovili, da na uspešnost prič pri navzkrižnem zaslihanju ugodno vpliva njihova pozitivna samopodoba, samozavest in njihova odločnost. Opazili so, da so rezultati navzkrižnega zaslihanja povezani s kognitivnimi

dejavniki, kot so npr. spomin udeležencev, njihove intelektualne sposobnosti ali sposobnosti prostega spominskega priklica dogodkov.

Rezultati raziskave so pokazali, da navzkrižno zaslišanje drastično zmanjšuje točnost izjav otrok, starih do 10 let. Ta učinek se je zmanjšal s starostjo otrok, čeprav je bila točnost izjav adolescentov po navzkrižnem zaslišanju prav tako močno zmanjšana. Pomembna je ugotovitev, da se je natančnost izjav spreminjala glede na starost udeležencev samo v primeru, če so bili le ti navzkrižno zaslišani o njihovih predhodnih izjavah. Starost tako ni imela nobenega vpliva npr. pri odgovorih na vprašanja tipa »da/ne«, ki so bila udeležencem zastavljena med prvim in drugim intervjujem. Omenjene ugotovitve študije so v skladu z raziskavami, ki kažejo, da se pri nevtralnih pogojih natančnost spominskega priklica s starostjo ne spreminja (Jack, Leov in Zajac, 2014), čeprav so otroci za sugestije običajno bolj dovzetni kakor odrasli (Jack in Zajac, 2014; Sutherland in Hayne, 2001).

Ne glede na starost so udeleženci pogosteje spremenili svoje odgovore, ko so bili navzkrižno zaslišani, kot pa, ko so bili intervjuvani na način neposrednega zaslišanja. Tukaj pa se je pojavila nova dilema, in sicer, zakaj je, glede na rezultate študije, navzkrižno zaslišanje povzročilo povečanje števila sprememb v izjavah otrok in adolescentov, česar pa ni bilo mogoče zaznati pri skupini odraslih udeležencev? Po mnenju avtorjev študije je razlog mogoče najti v tem, da so odrasli bolj uspešni pri sprejemanju racionalnih, razumnih odločitev kakor mlajši udeleženci. Pri odraslih je namreč lahko zaznati večjo mero metakognitivnih sposobnosti, ki posamezniku omogočajo boljše poznavanje lastnih kognitivnih procesov. Metakognicija tako vključuje nadzor, regulacijo, izbiro in spreminjanje lastnih kognitivnih strategij na različnih spoznavnih področjih, kot so npr. učenje, mišljenje, pomnjenje in pozornost. Te metakognitivne sposobnosti so pri odraslih veliko bolj razvite kot pri otrocih, kar je lahko potencialni razlog za pojasnitev, zakaj je navzkrižno zaslišanje povzročilo več sprememb v izjavah otrok in adolescentov kot pri odraslih (Jack in Zajac, 2014). V primerih, ko so bili udeleženci izpostavljeni učinku opomnika (udeležencem so pred začetkom intervjuja pokazali, kakšni so bili njihovi prvotni odgovori ob prvem intervjuju), se je število sprememb v primeru neposrednega zaslišanja zmanjšalo, ne pa tudi pri navzkrižnem zaslišanju. Po podatkih študije uporaba takšnih opomnikov naj ne bi imela pomembnega vpliva na točnost podanih izjav, prav tako pa na delovanje tega učinka ne vpliva starost. Ti podatki kažejo, da izostanek opomnika morda ne bo vplival na uspešnost navzkrižnega zaslišanja, čeprav je pomembno opozoriti, da se je vrsta njihovega opomnika razlikovala od tistih, ki se pogosto uporabljajo v nekaterih sodnih sistemih oz. v sodni praksi (npr. prikazovanje video posnetka prvotnega zaslišanja in prepis zvočnega posnetka intervjuja) (Jack in Zajac, 2014).

Rezultati študije tako kažejo, da je s pomočjo navzkrižnega zaslišanja sicer resda pri odraslih pričah možno do neke mere razlikovati med manj in bolj zanesljivimi vidiki njihovega pričanja, vendar pa drugi vidik ugotovitev študije hkrati vzbujajo zaskrbljenost glede učinka, ki bi ga lahko imelo navzkrižno zaslišanje na točnost oz. verodostojnost otrok in mladostnikov. Rezultat pri kontrolni spremenljivki (odsotnost pogoja navzkrižnega zaslišanja) kaže, da lahko negativni učinek navzkrižnega zaslišanja na točnost izjav prič delno pripišemo časovnemu zamiku, po katerem se navadno izvede navzkrižno zaslišanje prič.

Slednji rezultati hkrati kažejo na pomembno dejstvo, da način spraševanja oz. slog vprašanj izpraševalca (v tem primeru odvetnika) pomembno vpliva predvsem na točnost izjav mladoletnih in mladostniških prič. Tudi opomnik v obliki predvajanja video posnetka prvotnega zaslišanja pred ponovnim zaslišanjem na sodišču ne štiti mladoletne in mladostniške priče pred škodljivim učinkom navzkrižnega zaslišanja na točnost njihovih izjav. Predlagane so bile številne spremembe, ki se večinoma nanašajo na to, kdo izvaja navzkrižno zaslišanje mladoletnih prič, katere vrste vprašanj je smiselno/ustrezno uporabiti med navzkrižnim zaslišanjem in kdaj se izvaja navzkrižno zaslišanje prič (Jack in Zajac, 2014).

4 GRIFFITHSOVA SHEMA VPRAŠANJ¹

Preiskovalci po navadi ne vedo vnaprej, katere informacije morajo zbrati med zaslišanjem, zato morajo vprašanja pogosto prilagajati situaciji in osebi, ki je zaslišana. Kljub temu je pomembna izbira vrste vprašanj, ki jih preiskovalec zastavlja zaslišani osebi. Od izbire vprašanja je namreč odvisna struktura, dolžina in vsebina odgovora.

Zaradi naraščajoče potrebe po orodju, ki bi omogočalo analiziranje vprašanj, ki jih zasliševalci zastavljajo med zaslišanji, je bila ustvarjena t. i. Griffithsova shema vprašanj (Griffiths in Milne, 2006). Gre za orodje, s pomočjo katerega je mogoča evalvacija vprašanj, uporabljenih med posameznim zaslišanjem. GQM shema je nadomestila začetno tehniko, s katero je bilo s pomočjo Likertove lestvice mogoče ocenjevanje uporabe določenih tipov vprašanj v okviru zaslišanja/intervjuja. Vendar pa je kmalu postalo očitno, da je bilo kljub dejstvu, da je šlo za koristno tehniko, treba ustvariti boljše definirano in preprostejše orodje za analizo uporabljenih vprašanj. Glavni namen omenjene analize je izboljšanje učinkovitosti zaslišanj s pomočjo beleženja pokritosti tematik pri zaslišanju in zaporedja ter kronologije uporabljenih vrst vprašanj med samim zaslišanjem. Analiza tako omogoča celovito vrednotenje obravnavanih tematik znotraj zaslišanja, podrobno evalvacijo sloga uporabljenih vprašanj in njihove učinkovitosti ter sistematično identifikacijo področij zaslišanja, na katerih so potrebne določene izboljšave. Analiza Griffithsove sheme vprašanj je prvotno fokusirana predvsem na analiziranje policijskih zaslišanj (Shepherd in Griffiths, 2013).

Avtorja (Shepherd in Griffiths, 2013) sta tako v okviru Griffithsove sheme vprašanj ustvarila posebno klasifikacijo vrst vprašanj, ki se najpogosteje uporabljajo pri zaslišanjih. Tako sta vprašanja razdelila na dve glavni skupini, in sicer na kategorijo *primernih oz. ustreznih vprašanj* in kategorijo *neprimernih oz. neustreznih vprašanj*. Prva kategorija vprašanj se uporablja pri zbiranju informacij in preverjanju verodostojnosti ter veljavnosti izjav spraševanca. Drugo kategorijo vprašanj navadno povežemo z neuspešnim načinom izvedbe intervjuja. Uporaba vprašanj, ki spadajo v kategorijo neprimernih vprašanj, lahko daje nezanesljive ali nezadostne informacije. V sklopu teh dveh kategorij avtorja razlikujeta osem različnih tipov vprašanj, predstavljenih v nadaljevanju:

¹ Griffiths Question Map (GQM)

1. Ustrezna/primerna vprašanja²

*Vprašanja odprtega tipa*³ (Shepherd in Griffiths, 2013) zahtevajo daljše in obširnejše odgovore ter omogočajo intervjuvancu večjo svobodo pri podajanju odgovorov. Navadno vsebujejo fraze, kot so na primer »Povej mi ...«, »Opiši ...« ali »Razloži ...«. Če je spraševanec pripravljen sodelovati pri intervjuju, lahko s pomočjo odprtega tipa vprašanj spraševancu dopustimo, da prosto odgovarja na zastavljena vprašanja, poleg tega pa spraševalcu ni treba vložiti veliko truda pri postavljanju nadaljnjih vprašanj, zato je lahko bolj osredotočen na kakovostno poslušanje pripovedi zaslišane osebe

*Preiskovalna vprašanja*⁴ od spraševanca zahtevajo bolj fokusirane in specifične odgovore na zastavljena vprašanja, vendar niso popolnoma zaprtega tipa, saj ima spraševanec vseeno določeno mero svobode pri odgovarjanju. Z uporabo specifičnih vprašanj poskušamo odgovoriti na vprašanja kdo, kaj, zakaj, kje, kdaj in kako. Shepherd in Griffiths (2013) trdita, da so vprašanja tega tipa ključna za preiskavo, saj se s pomočjo njih med drugim tudi določi, ali so določena dejanja posameznika kriminalna ali ne. Postavljanje specifičnih vprašanj je ustrezen način spraševanja, ko želimo izvedeti podrobne informacije na podlagi predhodne pripovedi osebe.

*Primerna zaprta vprašanja tipa »da-ne«*⁵ so bistven element policijskega intervjuja in zaslišanja, vendar je pri njihovi uporabi potrebna velika previdnost. Pomembno je, kdaj v intervjuju se uporabljajo zaprta vprašanja, ki od spraševanca zahtevajo odgovor »da« ali »ne«, saj je od časovne umestitve vprašanja odvisno, ali je uporaba vprašanja tega tipa ustrezna ali ne. Najbolj ustrezno je takšna vprašanja uporabiti, ko spraševanec dokonča svoj odgovor in so vprašanja tipa »da-ne« potrebna za razjasnitev določenih podrobnosti iz spraševančeve pripovedi ali pri spraševancih, ki odklanjajo odgovarjanje na vprašanja (Shepherd in Griffiths, 2013).

2. Neustrezna/neproductivna vprašanja⁶

*Neustrezna zaprta vprašanja tipa »da-ne«*⁷ imajo enako besedno strukturo kot ustrezna vprašanja zaprtega tipa, vendar so ta neustrezna z vidika napačne časovne umestitve. Najpogosteje spraševalci prehitro postavijo vprašanja tipa »da-ne« pri intervjuju, zaradi česar se lahko izgubijo za preiskavo pomembni in koristni podatki. Nekatera vprašanja, umeščena v ta tip, spadajo tudi v kategorijo sugestivnih vprašanj, ki so prepovedana. Npr. vprašanje »Ali ste v tistem trenutku udarili vodjo trgovine?« je tako vprašanje zaprtega tipa kot tudi sugestivno vprašanje. Takšno vprašanje ni sugestivno samo v primeru, če je oseba predhodno že izjavila, da je udarila vodjo trgovine (Shepherd in Griffiths, 2013).

2 *Appropriate/productive questions*

3 *Open ended questions*

4 *Probing or specific questions*

5 *Appropriate closed »yes/no« questions*

6 *Inappropriate/unproductive questions*

7 *Inappropriate closed »yes/no« questions*

*Sugestivna vprašanja*⁸ so vprašanja, ki že v samem vprašanju sugerirajo oz. ponudijo točno določen odgovor, kakršnega želi in pričakuje izpraševalec. Primer sugestivnega vprašanja: »Se zavedate, da je bil to hud prekršek, kajne?« (Shepherd in Griffiths, 2013).

*Sestavljena vprašanja*⁹ so vprašanja, pri katerih izpraševalec osebi zaporedno zastavlja vrsto vprašanj. To velja za neustrezno tehniko spraševanja, saj kasneje pri odgovorih ni jasno razvidno, na katero vprašanje je spraševanec odgovarjal. Poleg tega takšna tehnika kaže na nezadostno usposobljenost izpraševalca in je lahko še posebej problematična pri ranljivih žrtvah. Primer zastavljanja sestavljenih vprašanj je »Povejte mi, kaj ste počeli čez dan, kdaj ste prišli domov in kaj ste počeli, preden ste odšli spat?« (Shepherd in Griffiths, 2013).

*Vprašanja s prisilno izbiro*¹⁰ prav tako veljajo za sugestivna vprašanja, vendar ima spraševanec možnost izbire med več vnaprej podanimi odgovori. Primer vprašanja z alternativnimi odgovori je vprašanje »Ali ste brcnili ali udarili žrtev?« (Shepherd in Griffiths, 2013).

*Izražanje mnenja ali domnev izpraševalca*¹¹ pravzaprav ni vprašanje, vendar ga Shepherd in Griffiths (2013) kljub temu uvrščata v kategorijo neustreznih vprašanj, saj kaže na neustrezen način spraševanja. Izpraševalec tekom intervjuja izraža svoje mnenje in lastne razlage o tem, kaj naj bi se domnevno zgodilo, da bi od spraševanca dobil potrditev in strinjanje. Izjava »Mislim, da ste vi napadli tisto dekle, ker sem intervjuval dekle, in vem, da ona govori resnico« se popolnoma razlikuje od izjave »Prisotnost vaših prstnih odtisov kaže na to, da obstaja možnost, da ste bili v notranjosti tiste hiše ...«, ki je ustrežnejša pri intervjuvanju oseb, tako žrtev in prič kot tudi osumljencev (Shepherd in Griffiths, 2013).

5 ANALIZA PRIMERA SODNEGA ZASLIŠANJA V SLOVENIJI

Analize primera prepisa zvočnega posnetka zaslišanja priče s pomočjo Griffithsove sheme vprašanj smo se lotili z namenom preveriti možnost uporabe Griffithsove sheme tudi na primeru sodnega zaslišanja. Shema je sicer prvotno osredotočena na policijska zaslišanja, vendar se zdi smiselno preveriti možnost uporabe le-te tudi v primeru sodnega zaslišanja. Rezultati analize lahko pripomorejo tudi k ozaveščanju domače strokovne javnosti o problematiki morebitnih pomanjkljivosti sodnih zaslišanj.

Analiziran je bil prepis zvočnega posnetka zaslišanja priče, ki je bila hkrati tudi oškodovanka. Šlo je za nepolnoletno žensko, domnevno žrtev fizične in čustvene zlorabe. Prepis zvočnega posnetka zaslišanja priče smo pridobili od izvedenca psihološke stroke, ki je sodeloval pri primeru. Zapis smo pridobili z že spremenjenimi osebnimi podatki vseh udeležениh oseb, s čimer je bila zagotovljena anonimnost udeležencev. Analiziran je bil samo en primer sodnega zaslišanja, saj gre za preverjanje možnosti uporabe Griffithsove sheme vprašanj pri

8 *Leading questions*

9 *Multiple questions*

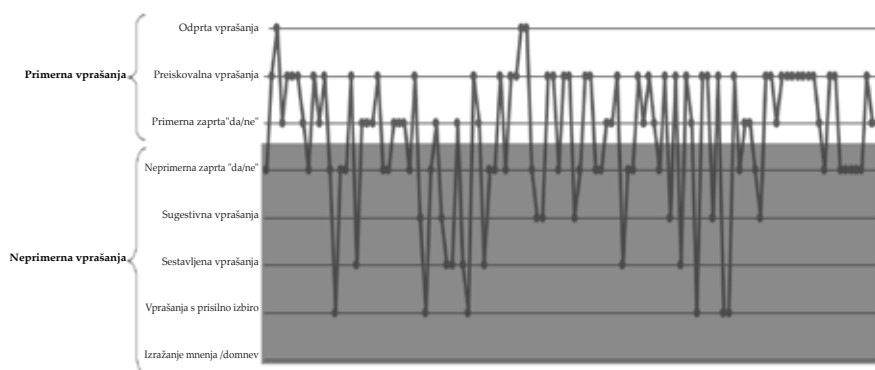
10 *Forced choice questions*

11 *Opinion or statement*

analizi sodnih razprav. Najprej smo izpisali vsa vprašanja, ki so bila zastavljena med analiziranim sodnim zaslišanjem priče. Nato smo na podlagi Shepherdove in Griffithsove (2013) delitve vprašanj vsako zastavljeno vprašanje ustrezno uvrstili v eno izmed skupno osmih podkategorij vprašanj. Na podlagi ustrezne uvrstitve vprašanj v posamezno podkategorijo vprašanj (tako kot predvideva Griffithsova shema vprašanj) je bil izdelan graf, ki ponazarja edinstven vizualen prikaz izpraševalčevega sloga zasliševanja priče. Na sliki 1 ponazarja belo obarvano območje (zgornje območje) podkategorije vprašanj, ki spadajo v skupino primernih vprašanj, temno sivo obarvano območje (spodnje območje) pa podkategorije vprašanj, ki sodijo v skupino neprimernih vprašanj.

Ugotovili smo, da je bilo med celotnim zaslišanjem prič zastavljenih 116 vprašanj ($N = 116$). Kot je razvidno iz slike 1, je bila pri odvetniku najpogostejša raba specifičnih vprašanj ($n = 41$), kar predstavlja 35 % vseh zastavljenih vprašanj. Postavljanju specifičnih vprašanj sledi uporaba neustreznih zaprtih vprašanj tipa »da-ne« ($n = 28$), ki predstavljajo 24 % celotnega nabora uporabljenih vprašanj. Kljub temu, da je odvetnik v 20 % ($n = 23$) zaslišanja uporabljal tudi zaprta vprašanja, ki so bila ustrezna, je odstotek uporabljenih zaprtih vprašanj, ki so bila neustrezna, vseeno znatno prevelik. Med samim zaslišanjem je bilo uporabljenih sorazmerno veliko neustreznih vprašanj, med katere spadajo sugestivna vprašanja, ki so bila zastavljena v 7 % zaslišanja ($n = 8$). V 6 % zaslišanja ($n = 7$) je odvetnik zaslišani priči zastavil niz zaporednih vprašanj, v 5 % ($n = 6$) pa so bila zastavljena vprašanja z alternativnimi odgovori. Najredkeje uporabljena vprašanja so bila odprta vprašanja, saj jih je odvetnik postavil le v treh primerih ($n = 3$), kar predstavlja zgolj 3 % celotnega zaslišanja. Ta podatek je skrb vzbujajoč, saj bi moral biti ravno ta tip vprašanj najpogosteje uporabljen. Odprta vprašanja omogočajo aktivno in prosto podajanje pripovedi, seveda ob primernem ravnanju spraševalca. V nobenem primeru ($n = 0$) pa ni bila uporabljena podkategorija vprašanj, pri katerih izpraševalec podaja svoje lastno mišljenje.

Slika 1:
Graf analize
uporabljenih
vprašanj pri
zaslišanju priče

6 RAZPRAVA

V preiskovalnem postopku velja zaslihanje z osumljenci, pričami in žrtvami za izredno pomemben vir informacij v zvezi z domnevnim kaznivim dejanjem. Ker

preiskovalci navadno ne vedo, katere vrste informacij morajo zbrati med samim zaslišanjem, je izbira vprašanj najpogosteje prilagojena posamezni situaciji in zaslišani osebi. Rezultati raziskave, ki sta jo izvedla Jack in Zajac (2014), kažejo na pomembno dejstvo, da prav izbira vprašanj, ki jih zasliševalec zastavi med zaslišanjem, in način spraševanja pomembno vplivata predvsem na točnost izjav mladoletnih in mladostniških prič. Odgovori zaslišancev so tako v veliki meri odvisni ravno od vrste vprašanj, ki so jim zastavljena.

Da bi ugotovili, kakšne vrste vprašanj je odvetnik najpogosteje uporabil med navzkrižnim zaslišanjem mladoletne priče in kako je izbira le-teh vplivala na odgovore zaslišane osebe, smo s pomočjo Griffithsove sheme vprašanj izvedli študijo primera sodnega zaslišanja priče. Priči je tako bilo v časovnem obdobju dveh ur zastavljenih skupno 116 vprašanj. Kot je razvidno iz slike 1, so bila med zaslišanjem priči najpogosteje zastavljena specifična vprašanja (35 %), ki so bila kombinirana z uporabo neustreznih zaprtih vprašanj tipa »da-ne« (24 %). Od skupno 116 vprašanj je bilo kar 51 vprašanj zaprtega tipa, torej zaprta vprašanja v splošnem, ne glede na to, ali so ustrezna ali neustrezna, predstavljajo 44 % vseh zastavljenih vprašanj. Sugestivna vprašanja niso bila med najpogosteje zastavljenimi vprašanji, saj jih je odvetnik uporabil v osmih od skupno 116 primerov, kar se ne sklada s predvidevanji nekaterih drugih avtorjev (Jack in Zajac, 2014; Plotnikoff in Woolfson, 2009). Najpogosteje je odvetnik neustrezna zaprta vprašanja priči zastavljala prehitro v samem procesu zaslišanja, kar je lahko, kot trdita Shepherd in Griffiths (2013), drastično zreduciralo število koristnih informacij, ki jih je potemtakem podala priča. Priča namreč ni imela možnosti, da bi prosto, brez omejitev podala svojo izpovedbo, saj so ji bile možnosti za odgovor zmanjšane samo na dva možna odgovora: »da« in »ne«. Zaradi kombinacije zaporedja kratkih, specifičnih vprašanj in neustreznih zaprtih vprašanj priči ni bilo omogočeno, da bi dopolnila svoj odgovor (Fisher, Geiselman in Reymond, 1987). To je problematično predvsem s psihološkega vidika, saj lahko priča ob takšnem načinu spraševanja postane pasivna, kar se seveda pozna na kakovosti odgovarjanja. Priča posledično postane manj osredotočena, zaradi česar se lahko poslabša tudi verodostojnost spominskih priklicev. Rešitev za preprečitev nastanka pasivnosti priče vidimo v postavljanju odprtih vprašanj, ki pričo aktivirajo pri podajanju odgovorov. Vendar so bila v analiziranem zaslišanju uporabljena zgolj tri vprašanja odprtega tipa, kar predstavlja 3 % vseh vprašanj, zastavljenih pri zaslišanju. Priči je treba dopustiti, da najprej brez prekinjanja pove zgodbo s svojimi lastnimi besedami (Shepherd in Griffiths, 2013), kar je bilo priči v tem dotičnem primeru zelo redko omogočeno. Konkretna vprašanja v povezavi s specifičnimi podatki iz izpovedbe priče, ki jih je odvetnik v analiziranem primeru najpogosteje uporabljal, bi po predvidevanjih Shepherd in Griffithsa (2013) morala biti postavljena šele takrat, ko bi priča dokončala svojo prosto pripoved o dogodku, vendar so bila specifična vprašanja med zaslišanjem postavljena prehitro, ko priča sama še sploh ni imela priložnosti podati zgodbe.

Pri analizi uporabljenih vprašanj je bilo mogoče zaznati vzorec ponavljajočih se vprašanj v povezavi z enako zadevo, ki so se pojavljala na različnih delih zaslišanja. Pri analiziranem zaslišanju priče je bilo problematično tudi sosledje zastavljenih vprašanj. Zdi se, da je odvetnik zaslišanje vodil bolj ali manj po svojem lastnem

občutku. V številnih primerih izpraševalec ni upošteval predhodnega pričnega odgovora in so se njegova vprašanja navezovala na popolnoma drugo temo, kot je bilo pred tem govora. Tudi prehodi med samimi temami zaslišanja so bili neustrezni, saj je morala priča iz enega čustvenega stanja preiti v drugo čustveno stanje, kar je za pričo izredno naporno. Odvetnik je pričo mnogokrat pri prostem pripovedovanju prekinil in zastavil vprašanje v povezavi s kakšno podrobnostjo, ki jo je priča povedala. Fisher et al. (1987) takšne prekinitve odsvetujejo, saj se tok misli priče ne sme prekinjati in ji je treba dopustiti nemoteno podajanje pripovedi. Takšna napaka je lahko izjemno problematična, saj naj bi bilo približno 35 % verodostojnih izjav prič pridobljenih ravno v prostem pripovedovanju (Fisher et al., 1987). Zaradi tega je treba prosto pripoved prič spodbujati in ne prekinjati. Na podlagi takšnega napačnega sosledja vprašanj lahko sklepamo na verjetnost nestrukturiranosti zaslišanja, ki ga je izvedel odvetnik v obravnavanem primeru. Obstaja namreč nevarnost, da se posledično zmanjšata verodostojnost spominskih priklincev priče in kakovost pridobljenih podatkov, pomembnih za kazenski postopek. Odvetnik je pogosto uporabil tudi strategijo izpodbijanja doslednosti pričin izpovedb, saj je na številnih mestih med zaslišanjem poudarjal, da se dva vidika prične zgodbe ne ujema. Za vsakršno pričo je takšen način zasliševanja ponižujoč in izjemno stresen, saj se zdi, da priči nihče ne verjame. Zaradi omenjenih ugotovitev predvidevamo, da obstaja verjetnost, da je odvetnik v analiziranem primeru sodnega zaslišanja priče z uporabo strategij diskreditiranja pričin izjav in z zastavljanjem neustreznih vprašanj zaslišano osebo še dodatno travmatiziral.

Pri analiziranem zaslišanju so bila resda v večji meri uporabljena ustrezna vprašanja, saj je odvetnik v 58 % celotnega zaslišanja uporabljal vprašanja, ki spadajo v kategorijo ustreznih vprašanj. Kljub temu se zdi, da je delež uporabljenih neustreznih vprašanj, ki znaša 42 %, še vedno sorazmerno visok. Ravno zaradi tega na podlagi rezultatov analize predvidevamo, da izpraševalcu v analiziranem primeru sodnega zaslišanja primanjkuje znanja o osnovnih spoznavnih procesih, predvsem o delovanju spomina, ki je ključen pri pričanju prič. Opaziti je mogoče, da v analiziranem primeru nista bila v ospredju čustveno stanje in travmatiziranost zaslišane priče. Zdi se, da je večji poudarek na tem, da se je od priče zbralo čim večje število informacij, ki bi koristile razrešitvi zločina, vendar se je to izvedlo na račun slabše kakovosti in površne izvedbe zaslišanja.

Možna izboljšava študije primera zasliševalske tehnike odvetnika bi bila, da bi analizo primera zaslišanja hkrati opravljali vsaj trije ocenjevalci, da bi bilo naknadno možno preveriti, kolikšno je bilo ujemanje med ocenjevalci pri razporejanju vprašanj v posamezno podkategorijo vprašanj. Poleg tega se pri študiji primera sodnega zaslišanja poraja dilema, ali je res mogoče z znanstveno natančnostjo ločiti vsa zastavljena vprašanja in jih nato naknadno razdeliti po posameznih podkategorijah, kot to predvideva Griffithsova shema vprašanj. Rezultati so tako lahko popolnoma verodostojni le, če je ocenjevalec pravilno razvrstil vsa vprašanja v navedene podskupine, česar pa ni mogoče preveriti. Ugotovitev študije primera sodnega zaslišanja tako ne moremo posplošiti, saj je na enem primeru praktično nemogoče podati kakršnekoli resne zaključke. Če bi drug izpraševalec uporabljal drugačno tehniko zaslišanja, bi bile naše ugotovitve lahko popolnoma drugačne, zato je za podajanje resnejših sklepov v zvezi z

obravnavano tematiko potrebnih več analiz primerov sodnih zaslišanj. Navkljub omenjenim omejitvam študije primera pa rezultati analize primera sodnega zaslišanja nudijo nekakšen okvirni vpogled v stanje izvedbe sodnih zaslišanj, hkrati pa opozarjajo tudi na morebiten prostor za izboljšave na področju izobraževanja in dodatnega usposabljanja odvetnikov/sodnikov s področja izvajanja sodnega zaslišanja. Ker je šlo zgolj za poskus uporabe Griffithsove sheme vprašanj tudi na primeru sodnega zaslišanja, česar v slovenskem geografskem in kulturnem okolju še ni bilo zaslediti, smo prišli do ugotovitve, da je uporaba omenjene sheme primerna in izvedljiva tudi za analiziranje sodnih zaslišanj in ne zgolj policijskih. Ugotovitve analize več primerov sodnih zaslišanj bi lahko strokovni javnosti ob primerni uporabi nudile koristne informacije za nadaljnji razvoj izvedbe sodnih zaslišanj in vpeljavo morebitnih izboljšav.

V analiziranem primeru je šlo za zaslišanje nepolnoletne priče, kar je lahko vplivalo na rezultate analize. Otroci in adolescenti so po ugotovitvah študije, ki sta jo izvedla Jack in Zajac (2014), pogosteje spremenili svoje odgovore, ko so bili navzkrižno zaslišani. Navzkrižno zaslišanje naj bi povzročilo povečanje števila sprememb v izjavah otrok in adolescentov, česar pa ni bilo mogoče zaznati pri skupini odraslih udeležencev. Morebiten razlog za to je mogoče najti v tem, da so odrasli uspešnejši pri sprejemanju racionalnih, razumnih odločitev kakor mlajši udeleženci. Pri odraslih je tako lahko zaznati večjo mero metakognitivnih sposobnosti, ki posamezniku omogočajo boljše poznavanje lastnih kognitivnih procesov. Te sposobnosti so pri odraslih veliko bolj razvite kot pri otrocih, kar lahko pojasni pojav razlik med številom sprememb pri izjavah otrok in adolescentov ter odraslih. Zaradi omenjenih ugotovitev študije je treba pri interpretaciji rezultatov naše analize primera sodnega zaslišanja upoštevati morebiten vpliv starosti zaslišane priče na ugotovitve študije primera. V primeru odrasle priče bi odvetnik morda uporabil drugačen slog zaslišanja, kot pa ga je v analiziranem primeru zaslišanja nepolnoletne priče. Otroci imajo namreč težave s koncepti, kot so npr. čas, velikost in hitrost. Če je otrokovo pričanje zasnovano na ocenah takih zadev, lahko odvetnik pri navzkrižnem zaslišanju postavlja vprašanja, ki otroka vodijo v podajanje netočnih ocen časa, razdalje, hitrosti ipd. (Myers, 1986). Če bi šlo za odraslo pričo, se odvetnik morda ne bi odločil za to vrsto izpodbijanja verodostojnosti pričanja. Zaradi tega bi bilo v prihodnje pri analizi sodnega zaslišanja z Griffithsovo shemo vprašanj smiselno preveriti še morebiten vpliv starosti na izbrano strategijo odvetnika.

Ker je bilo v zadnjih desetletjih opravljenih mnogo raziskav, da lahko psihologija organom pregona (predvsem policiji in pravosodju) ponudi uporabno, aplikativno znanje s področja zaslišanj, bi bilo smiselno, da se začnejo uvedbe reform v tej smeri. Menimo, da bi bilo smiselno, da se reforme začnejo udejanjati že na samem začetku, torej pri študentih prava. Psihologija bi morala postati nujen del oz. predmet študijskega programa vseh študentov prava, saj bi se na tak način ustvaril kvalitetno usposobljen kader, ki bi se zavedal pomanjkljivosti in posledic nestrokovno izvedenih zaslišanj. Ugotovitve psihologije bi zagotovo prispevale k učinkovitejšemu in bolj etičnemu delu pravosodja na področju sodnih zaslišanj. Poleg tega je v slovenskem prostoru premalo poudarka namenjenega problematiki pomanjkljive strokovnosti izvedbe sodnih zaslišanj, saj se večina

debat dotika predvsem problematike policijskih zaslišanj. Zdi se, da kljub številnim raziskavam in njihovim v praksi uporabnim ugotovitvam strokovna javnost v slovenskem prostoru ne namenja dovolj truda za vpeljavo aplikativnih psiholoških spoznanj na področje zaslišanja, tako policijskega kot tudi sodnega. Zato menimo, da je tudi za Slovenijo čas, da se reši okov preteklosti in vstopi v sodobnejšo razvojno dobo zaslišanj.

UPORABLJENI VIRI

- Brereton, D. (1997). How different are rape trials? A comparison of the cross-examination of complaints in rape and assault trials. *British Journal of Criminology*, 37(2), 242–261.
- Brimacombe, C. A., Jung, S., Garrioch, L. in Allison, M. (2003). Perceptions of older adult eyewitnesses: Will you believe me when I'm 64? *Law and Human Behavior*, 27(5), 507–522.
- Brodsky, S. L. (2004). *Coping with cross-examination and other pathways of effective testimony*. Washington: American Psychological Association.
- Culhane, S. E., Hosch, H. M. in Heck, C. (2008). Interrogation technique endorsement by current law enforcement, future law enforcement, and laypersons. *Police Quarterly*, 11(3), 366–386.
- Direct Examination. (n. d.). V *West's Encyclopedia of American Law* (2nd ed.). Pridobljeno na <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Direct+Examination>
- Ellison, L. (1998). Cross-examination in rape trials. *Criminal Law Review*, 605–615.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Raymond, D. S. (1987). Critical analysis of police interview techniques. *Journal of Police Science and Administration*, 15(3), 177–185.
- Griffiths, A. in Milne, R. (2006). Will it all end in tiers? Police interviews with suspects in Britain. V T. Williamson (ur.), *Investigative interviewing* (str. 167–189). Abingdon: Routledge.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Jack, F. in Zajac, R. (2014). The effect of age and reminders on witnesses' responses to cross-examination-style questioning. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 3(1), 1–6.
- Jack, F., Leov, J. in Zajac, R. (2014). Age-related differences in the free-recall accounts of child, adolescent, and adult witnesses. *Applied Cognitive Psychology*, 28(1), 30–38.
- Kassin, S. M. in Gudjonsson, G. H. (2004). The psychology of confessions: A review of the literature and issues. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(2), 33–67.
- Kassin, S. M., Leo, R. A., Meissner, C. A., Richman, K. D., Colwell, L. H., Leach, A. M. in Fon, D. L. (2007). Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law and human behavior*, 31(4), 381–400.
- Kebbel, M. R., O'Kelly, C. M. E. in Gilchrist, E. T. (2007). Rape victims' experiences of giving evidence in english courts: A survey. *Psychiatry, Psychology and Law*, 14(1), 111–119.
- Kelly, C. E., Miller, J. C., Redlich, A. D. in Kleinman, S. M. (2013). A taxonomy of interrogation methods. *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(2), 165–178.

- Kingi, V. in Jordan, J. (2009). *Responding to sexual violence: Pathways to recovery*. Wellington: Ministry of Women's Affairs.
- Leo, R. A. (1996). Inside the interrogation room. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86(2), 266–303.
- Leo, R. A. in Liu, B. (2009). What do potential jurors know about police interrogation techniques and false confessions? *Behavioral Sciences & the Law*, 27(3), 381–399.
- Morgan, K. in Hayne, H. (2007). Nonspecific verbal cues alleviate forgetting by young children. *Developmental Science*, 10(6), 727–733.
- Myers, J. E. (1986). The child witness: Techniques for direct examination, cross-examination, and impeachment. *Pacific Law Journal*, 18, 801–942.
- Plotnikoff, J. in Woolfson, R. (2009). *Measuring up? Evaluating implementation of government commitments to young witnesses in criminal proceedings*. London: NSPCC and Nuffield Foundation.
- Plotnikoff, J. in Woolfson, R. (2012). „Kicking and screaming“: The slow road to best evidence. V J. R. Spencer in M. E. Lamb (ur.), *Children and cross-examination: Time to change the rules?* (str. 21–42). Oxford: Hart Publishing.
- Read, J. D. in Connolly, D. A. (2007). The effects of delay on long-term memory for witnessed events. V M. P. Toglia, J. D. Read, D. F. Ross in R. C. L. Lindsay (ur.), *Handbook of eyewitness psychology. Volume 1, Memory for events* (str. 117–155). Mahwah: Erlbaum.
- Righarts, S., O'Neill, S. in Zajac, R. (2013). Addressing the negative effect of cross-examination questioning on children's accuracy: Can we intervene? *Law and Human Behavior*, 37(5), 354–365.
- Shepherd, E. in Griffiths, A. (2013). *Investigative Interviewing: The conversation management approach* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Spencer, J. R. (2012). Conclusions. V J. R. Spencer in M. E. Lamb (ur.), *Children and cross-examination: Time to change the rules?* (str. 171–202). Oxford: Hart.
- Sutherland, R. in Hayne, H. (2001). Age-related changes in the misinformation effect. *Journal of Experimental Child Psychology*, 79(4), 388–404.
- Valentine, T. in Maras, K. (2011). The effect of cross-examination on the accuracy of adult eyewitness testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 25(4), 554–561.
- Zajac, R. in Cannan, P. (2009). Cross-examination of sexual assault complainants: A developmental comparison. *Psychiatry, Psychology and Law*, 16(Sup. 1), S36–S54.
- Zajac, R., Gross, J. in Hayne, H. (2003). Asked and answered: Questioning children in the courtroom. *Psychiatry, Psychology and Law*, 10(1), 199–209.
- Zajac, R., Jury, E. in O'Neill, S. (2009). The role of psychosocial factors in young children's responses to cross-examination style questioning. *Applied Cognitive Psychology*, 23(7), 918–935.
- Zydervelt, S., Zajac, R., Kaladelfos, A. in Westera, N. (2016). Lawyers' strategies for cross-examining rape complainants: Have we moved beyond the 1950s? *British Journal of Criminology*, 57(3), 551–569.

O avtorici:

Marisa Kopše, univ. dipl. var., študentka magistrskega študijskega programa Varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: marisa.kopse@student.um.si